

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Rechterlijke Macht in perspectief 3.0

Muller, E.; Altena, J.; Cnossen, J.; Crijns, J.; Schuyt, P.; Voorde, J. ten

Citation

Muller, E. (2021). Rechterlijke Macht in perspectief 3.0. In J. Altena, J. Cnossen, J. Crijns, P. Schuyt, & J. ten Voorde (Eds.), *In onderlinge samenhang: Liber Amicorum Tineke Cleiren* (pp. 577-586). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3464131>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3464131>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

RECHTERLIJKE MACHT IN PERSPECTIEF 3.0

Erwin Muller

1 INLEIDING

Naast dat Tineke en ik jarenlang kamergenoten zijn geweest in een van de mooiste kamers in het Kamerlingh Onnes Gebouw in Leiden, beiden al heel lang verbonden zijn aan de Universiteit Leiden en vormende Haagse ervaringen delen, hebben we ook gezamenlijk tweemaal het handboek *Rechterlijke Macht* uitgebracht. In dit handboek hebben auteurs vanuit de wetenschap en de praktijk hun kennis en inzichten gedeeld over de staat van de rechterlijke macht. Het tekent Tineke ook dat ze snel bereid was samen met mij en vele andere auteurs een overzichtswerk op het terrein van de rechterlijke macht vorm te geven. De eerste druk verscheen in 2006, waarna er in 2013 een geheel gewijzigde tweede druk is uitgegeven. De handboeken hebben hun weg gevonden in de wetenschap en de praktijk.¹

Aan het eind van deze beide handboeken hebben wij gezamenlijk een kort slothoofdstuk geschreven waarin we de rechterlijke macht in perspectief hebben geplaatst. Daarbij hebben we aan de hand van tien stellingen geprobeerd een beeld te geven van wat naar ons oordeel de belangrijkste trends en ontwikkelingen waren ten aanzien van de organisatie en het functioneren van de rechterlijke macht. De stellingen die we in de eerste druk in 2006 hadden beschreven, konden in 2013 grotendeels worden herhaald, hoewel er natuurlijk ook nog wel het nodige was veranderd. In deze bijdrage aan het *liber amicorum* voor Tineke wil ik voor de derde keer enkele van deze stellingen bezien en aangeven of en in hoeverre dat in 2020 nog steeds geldt (daarom *Rechterlijke Macht in perspectief 3.0*). Daarbij heb ik niet alle tien stellingen genomen, maar een selectie van vijf waarvan ik meen dat Tineke ze belangrijk vond, ook veertien jaar nadat de eerste druk verscheen.

1 E.R. Muller en C.P.M. Cleiren (red.), *Rechterlijke Macht: Rechtspraak en rechtshandhaving in Nederland*, Deventer: Kluwer 2006 (eerste druk) en 2013 (tweede druk). In dit hoofdstuk wordt geregeld verwezen naar en geciteerd uit het laatste hoofdstuk in de tweede druk van Muller en Cleiren over *Rechterlijke macht in perspectief* (2013, pp. 479-490) zonder dat steeds expliciet te vermelden of met aanhalingstekens aan te geven.

2 RECHTERLIJKE MACHT FUNCTIONEERT STEEDS MEER IN WISSELWERKING MET DE MAATSCHAPPIJ

In de tweede druk van het Handboek Rechterlijke Macht hebben we veel aandacht besteed aan de verhouding tussen de rechterlijke macht en de samenleving. Dat formuleerden we in het laatste hoofdstuk als volgt. De rechterlijke macht, zowel de rechtsprekende macht als het Openbaar Ministerie, ziet zich steeds meer genoodzaakt om haar organisatie en functioneren af te stemmen op de verwachtingen en wensen van de maatschappij. De reorganisaties van zowel de zittende magistratuur als het Openbaar Ministerie kwamen voort uit politieke en publieke ontevredenheid met het functioneren van deze organisaties. De organisaties ontkwamen niet aan de professionalisering die ook in andere organisaties en instituties – zoals in de medische sector – noodzakelijk was gebleken. De veelal informele gang van zaken paste niet meer bij de noodzaak tot het afleggen van verantwoordelijkheid en de wens tot transparantie. In organisatorische en regelgevende zin wordt het functioneren van de zittende magistratuur en het Openbaar Ministerie steeds verder geregeld en vastgelegd. Interne regelingen op basis waarvan rechters en officieren tot een oordeel komen, moeten steeds meer openbaar worden. Er is een steeds grotere roep om openbaarheid en transparantie van de werkzaamheden van de rechterlijke macht, zowel de rechtsprekende macht (camera's in de rechtszaal) als het OM (beleidsregels). De visiedocumenten van zowel de Raad voor de rechtspraak als het College van procureurs-generaal benadrukken de noodzaak van een intensieve relatie tussen rechtspraak en samenleving. Rechterlijke onafhankelijkheid betekent niet (meer) dat de rechterlijke macht zich niets hoeft aan te trekken van de wensen en eisen van de maatschappij. De rechterlijke macht dient onafhankelijk te zijn van de wetgevende en de uitvoerende macht en de concrete rechterlijke beslissing mag niet – ook niet indirect – worden beïnvloed door die andere twee machten. Deze eisen brengen onvermijdelijk dilemma's met zich mee, zowel tussen rechtspraak en politiek als tussen rechtspraak en het Openbaar Ministerie. De rechterlijke macht blijft dan ook een favoriet onderwerp voor een politieke discussie. Onze verwachting is dat ook in de komende jaren deze verhouding tussen rechterlijke macht en maatschappij steeds intensiever zal worden. Daardoor kunnen zich conflicten voordoen, waarbij de noodzaak van onafhankelijkheid en distantie zich niet goed verhoudt met de kortetermijnwensen en -verlangens van de politiek, de media en de burgers. De rechterlijke macht zou – zeker bij monde van de Raad voor de rechtspraak en het College van procureurs-generaal – actief moeten deelnemen aan het maatschappelijk debat en in sommige gevallen bepaalde onderwerpen juist entameren. Daarbij hoort een actief mediabeleid, inclusief proactief omgaan met sociale media. De grenzen van de eigen rol binnen de trias politica moeten daarbij wel in de gaten worden gehouden, maar vooralsnog is er geen sprake van het naderen of overschrijden van grenzen. De rechterlijke onafhankelijkheid geldt ook voor uitspraken in concrete zaken. Daar is geen directe formele bemoeienis van anderen dan

rechtsprekenden met een concreet vonnis. Maar ook daarvoor geldt niet dat een rechter zich niets hoeft aan te trekken van de samenleving en de organisatie waarbinnen hij functioneert. Op dat punt zien we dus eveneens dat de politiek en burgers zich steeds vaker voor, tijdens en na de rechtspraak intensief bemoeien met de inhoud van de rechtspraak. De vroeger wel benoemde afstand tussen politiek en rechtspraak lijkt steeds kleiner te worden. Hetzelfde kan gesteld worden ten aanzien van burgers of actiecomités die op basis van eigen onderzoek eisen dat een strafproces overgedaan wordt. Aan de andere kant zijn er ook steeds meer rechters en leden van het Openbaar Ministerie die zich actief en in het openbaar bemoeien met nieuwe wetgeving, zoals rond de terrorismewetgeving of de minimumstraffen. De scheiding tussen de machten, zeker als het gaat om de scheiding tussen de wetgevende en uitvoerende macht aan de ene kant en de rechtsprekende macht aan de andere kant, is en blijft echter cruciaal en wezenlijk voor een democratische rechtsstaat. Het is noodzakelijk die scheiding scherp in de gaten te houden. Naar ons oordeel zouden rechters en officieren van justitie zich in concrete zaken terughoudend moeten opstellen, maar kunnen zij waar het gaat om algemene aspecten van criminaliteit en rechtspraak wel een nadrukkelijker rol spelen in het publieke debat.

Veel van wat we hier in 2013 betoogden is in 2020 nog steeds van belang. De noodzaak van een intensieve relatie tussen de rechterlijke macht en de samenleving in al zijn hoedanigheden is alleen maar toegenomen. Burgers vragen steeds meer toelichting en duidelijkheid omtrent specifieke vonnissen en ook de beslissingen van het OM worden steeds meer en vaker ter discussie gesteld. De hierboven beschreven afstand tussen politiek en rechterlijke macht wordt ook steeds meer geschonden. Hoewel nog hier en daar wel enige schroom bestaat, deinzen politici niet terug om uitspraken van rechterlijke instanties ter discussie te stellen. Mijn indruk is dat dat toeneemt en niet alleen bij de meer populistische politieke partijen maar ook bij meer reguliere politieke partijen. Daarbij helpt het niet dat veelal complexe zaken via beperkte sociale media moeten worden bediscussieerd. De noodzakelijke nuance in rechterlijke uitspraken komt dan onvoldoende tot zijn recht. Mijn verwachting is dat dit de komende jaren verder zal toenemen, waarbij de roep om verdere toelichting, transparantie en openbaarheid van de rechterlijke macht zal toenemen. Nu heeft de rechterlijke macht ook zeker het nodige gedaan om de afgelopen jaren een meer transparant beleid te voeren zowel in algemene zin als in specifieke uitspraken. Dat geldt zowel voor de zittende als de staande magistratuur, die ook beide actief zijn op verschillende sociale media naast de meer traditionele uitingsvormen. Maar de snelheid waarmee de samenleving openbaarheid omarmt en verder vormgeeft is voor de rechterlijke macht moeilijk bij te houden. Voor de legitimiteit van de rechterlijke macht is het echter van belang te zoeken naar manieren waarop dat toch kan plaatsvinden. Breder vertegenwoordigers van de zittende en staande magistratuur in het publieke debat aan het woord laten kan daaraan een bijdrage zijn. Dat hoeft niet altijd plaats te vinden door de voorzitter van het College van procureurs-generaal of de voorzitter van de Raad voor de rechtspraak. Ook anderen binnen

de beide organisaties zijn heel wel in staat zich in de media en het publieke debat te uiten. Mijn verwachting is – net als in 2006 en 2013 – dat dit een positieve bijdrage zal leveren aan de legitimiteit van de rechterlijke macht.

3 **VERTROUWEN BURGERS ESSENTIEEL**

Het bovenstaande heeft een directe relatie met het vertrouwen van burgers in de rechterlijke macht. In 2013 formuleerden we dat als volgt. Het vertrouwen van de burgers in de rechterlijke macht is van cruciaal belang. Over het algemeen blijkt dat de burgers tevreden zijn over zowel de inhoud van de rechtspraak als de wijze waarop deze functioneert. Dat is een belangrijke constatering, waarbij het van belang is dat de rechtspraak deze positieve waardering ook de komende jaren vasthoudt en kan verstevigen. Het vertrouwen in de rechtspraak is niet alleen afhankelijk van de wijze waarop de rechtsprekende macht en het Openbaar Ministerie opereren. Het vertrouwen beweegt mee met het vertrouwen in andere instituties zoals de politie en andere opsporingsinstanties. Incidenten bij deze andere organisaties hebben invloed op de mate van vertrouwen in de rechtspraak. Het publiek lijkt weinig tot geen onderscheid te maken tussen alle betrokken organisaties in de rechtshandhaving. Dat betekent – analoog aan de eerdere opmerkingen rond het media-management van het OM – dat ook de rechterlijke macht als geheel op de een of andere wijze aandacht moet besteden aan de wijze waarop haar imago wordt bepaald en kan worden beïnvloed. Het imago van de rechterlijke macht kan een middel zijn om het vertrouwen van de burgers in de rechtspraak zo maximaal mogelijk te laten zijn. Dat betekent dan echter wel dat de burgers in de huidige informatieovervloed ook de goede en verantwoordelijke informatie van de rechterlijke macht moeten krijgen. Een gezamenlijk voorlichtingsbeleid gericht op het verstevigen van het vertrouwen van de burgers in de rechtspraak kan een belangrijke bijdrage leveren. Daarbij moet dan wel gewaakt worden voor het te ver doorschieten, zoals in bepaalde perioden bij de politie en het OM is gebeurd. Een volwaardige, effectieve en efficiënte executie van de sancties die worden opgelegd is noodzakelijk om het vertrouwen van de burgers in de rechtspraak op de lange termijn te versterken. Er is weinig zo frustrerend voor het vertrouwen van de burgers in de rechtspraak als het opleggen van sancties die uiteindelijk niet of pas met een grote tijdsvertraging ten uitvoer worden gelegd. De belemmeringen in de executie dienen dan ook bij voorrang te worden weggenomen. Tevens is het noodzakelijk dat de executie binnen de rechterlijke macht, maar ook binnen de wetenschap, een hogere status krijgt dan zij op dit moment bezit. Het is een volwaardig onderdeel van het functioneren van de rechterlijke macht en een van de cruciale onderdelen van de keten van rechtshandhaving.

Ook in 2020 is het vertrouwen van burgers in de rechterlijke macht nog steeds hoog. In vergelijking met andere instituten van de staat is het zelfs relatief hoog. De laatste jaren

is het voorlichtingsbeleid van zowel het OM als de rechtspraak sterk verbeterd. Veel meer dan in het verleden wordt uitgelegd wat het algemene beleid is, welke regels er zijn en hoe specifieke uitspraken of eisen moeten worden geduid. Dat is cruciaal voor het lange termijn vertrouwen van burgers in de rechterlijke macht. Nu heeft de rechterlijke macht ook zelf de laatste jaren te maken gehad met verschillende incidenten waarnaar uitgebreide onderzoeken zijn gedaan. Deze incidenten hebben trouwens hoogstens een tijdelijk effect op het vertrouwen van de burgers in de rechterlijke macht. Maar natuurlijk moeten deze incidenten niet een constant karakter krijgen. Daarvoor is het noodzakelijk niet alleen de organisatie van de rechterlijke macht te optimaliseren maar ook steeds effectief om te gaan met incidenten die zich ook in de toekomst ongetwijfeld gaan voordoen. Een meer proactieve houding van de rechterlijke macht kan daarbij een belangrijke rol spelen, waarbij zodra signalen ontstaan rond incidenten direct wordt gehandeld zodat voorkomen kan worden dat de rechterlijke macht in het defensief wordt gedrongen. Hiermee kan het vertrouwen van burgers verder versterkt worden. Het gaat daarbij om het juiste evenwicht tussen de feitelijke prestaties van de rechterlijke macht en de subjectieve oordelen van burgers (en media) over het functioneren van de rechterlijke macht. Het een hoeft niet per se iets met het ander te maken hebben maar natuurlijk is het het mooist als dat wel het geval is. Maar ik geloof dat de rechterlijke macht zich steeds meer bewust is van het feit dat het niet alleen maar gaat om objectieve prestaties maar dat subjectieve beelden net zo van belang zijn voor het vertrouwen van

4 ZITTENDE MAGISTRATUUR EN OPENBAAR MINISTERIE MEER UIT ELKAAR

In beide drukken van het handboek Rechterlijke Macht kwam dit thema expliciet aan de orde. In 2013 gaven we dat als volgt weer. In deze bundel (RM 2013) worden in verschillende hoofdstukken verschillende begrippen gehanteerd. Soms spreken auteurs over de Rechtspraak als ze alleen de rechters bedoelen, soms bedoelen ze ook het OM. Sommigen verstaan onder de rechterlijke macht alleen de rechters en niet meer het OM. Het gaat hier niet steeds om een bewust verschil in het gebruik van termen, maar wel om een verschil dat in sommige gevallen daadwerkelijk betekenis heeft. Wij gaan er in dit boek (RM 2013) vanuit dat de rechterlijke macht als geheel bestaat uit rechters en uit officieren van justitie, respectievelijk in wellicht ouderwetse termen de zittende magistratuur en de staande magistratuur. Desalniettemin kunnen we constateren dat de afstand tussen de zittende en staande magistratuur de afgelopen jaren steeds groter is geworden. Hoewel formeel nog beide onderdeel van de rechterlijke macht, maken zij beide een eigen organisatorische ontwikkeling door. De rechters richten zich steeds meer op de inhoudelijke aspecten van de rechtspraak. Het OM richt zich noodgedwongen steeds meer op de politie om leiding te geven aan de opsporing en op het landelijk beleid aangaande criminaliteitsbestrijding en

rechtshandhaving. Organisatorisch worden gerechten en parketten in sommige gevallen ontvlecht. Natuurlijk is er afstemming en overleg, maar het eigen karakter van de rechters aan de ene kant en de officieren van justitie aan de andere kant wordt steeds dominanter. Het feit dat beide geleid worden door inmiddels machtige en stevige centrale organen draagt bij aan dat eigen karakter. Deze ontwikkeling hoeft niet negatief beoordeeld te worden. Het biedt zowel de zittende als de staande magistratuur de gelegenheid om zich inhoudelijk, beheersmatig en bestuurlijk te ontwikkelen op basis van de eisen die aan de beide organisaties gesteld worden. Deze eisen zijn verschillend, zoals we bij de eerste stelling gezien hebben. De maatschappij vraagt iets anders van de rechters dan van de officieren van justitie. Dat betekent dan ook dat beide organisaties de ruimte moeten krijgen om zichzelf te ontwikkelen op een manier waarop zij zo effectief en efficiënt mogelijk kunnen omgaan met de eisen die de omgeving aan ze stelt. Natuurlijk is het noodzakelijk dat er op cruciale onderdelen afstemming en overleg is tussen beide organisaties. Dat moet zonder meer en helder geborgd zijn. Zowel de officieren van justitie als de rechters zijn een cruciaal onderdeel van de rechtshandavingsketen. Zolang deze afstemming en coördinatie plaatsvindt, is er geen fundamenteel bezwaar tegen een meer eigen ontwikkeling van beide organisaties. Vanuit het OM wordt wel het bezwaar genoemd dat als het OM zich meer op de politie en de criminaliteitsbestrijding zou richten zijn acceptatie in de rechtszaal door de rechters minder zou worden en het op hetzelfde niveau zou komen als de advocatuur. Dat bezwaar hoeft geen waarheid te worden indien het OM bij het geven van leiding aan de opsporing voldoende anticipeert op de rol van de rechter, vormgegeven in zijn eigen magistratelijke rol, door voldoende aandacht te blijven besteden aan de wettelijke en ongeschreven eisen van een behoorlijke taakvervulling in de opsporing en vervolging. Daarbij is het tevens noodzakelijk dat de rechters de rol van het OM in de sturing van de opsporing volledig erkennen.

Sinds 2013 is de afstand tussen de zittende magistratuur en het OM niet verkleind, eerder vergroot. Rechters lijken zich steeds meer teruggetrokken te hebben op hun eigen metier en primair aandacht te hebben voor specifieke zaken en organisatorische problemen rond de gerechten zelf. Onrust binnen de eigen organisatie en zorgen over werkdruk binnen de rechterlijke organisatie lijken het debat vooral te domineren. Voor rechters lijkt het OM soms gewoon een van de partijen in plaats van een instituut van de staat met een eigen en onafhankelijke rol. Het OM is zich steeds meer gaan richten op de wensen van de politiek omtrent het gewenste criminaliteitsbeleid en andere prioriteiten van het ministerie van Justitie en Veiligheid. Voor het OM is en blijft het moeilijk een eigen positie te blijven vormgeven. Voor veel burgers zal het OM vooral een buitendienst van het ministerie van Justitie en Veiligheid zijn in plaats van een eigen, onafhankelijk instituut van de staat. Het zou voor het OM goed zijn aan burgers en ook media en politici meer duidelijk te maken wat nu de specifieke taak en rol van het OM is in deze samenleving. Er lijkt bij velen onvoldoende kennis en begrip te bestaan over deze specifieke rol. Daarnaast zou het voor

het OM wenselijk en ook noodzakelijk zijn om duidelijker en publieker te laten zien dat het OM een eigenstandige en onafhankelijke positie heeft. Soms is het in dat licht zinvol om duidelijk te maken dat het OM het niet eens is met het ministerie van Justitie en Veiligheid. Niet om in conflict met elkaar om te gaan, want een goede verhouding tussen het ministerie en het OM is cruciaal maar wel om duidelijk te maken dat het OM een eigen onafhankelijke rol heeft. Maar zoals ook al in 2013 betoogd, vind ik een eigen positie van de rechters en het OM geen groot probleem. Beide organisaties kunnen zich op die manier zelfstandig ontwikkelen waarbij er natuurlijk een noodzaak blijft bestaan tot goede en nauwe samenwerking. Misschien wel kenmerkend hiervoor is dat besloten is niet een derde druk van Rechterlijke Macht te gaan ontwikkelen maar nu eerst een eigen handboek voor het OM samen te stellen. Mogelijk komt er daarna dan nog een specifiek handboek voor rechters.

5 RECHTERLIJKE MACHT STEEDS MEER EEN PROFESSIONELE EN MODERNE ORGANISATIE

Ook de afgelopen jaren heeft de organisatieontwikkeling van de rechterlijke macht veel aandacht gekregen. Ook in de beide drukken van het handboek Rechterlijke Macht kwam dit thema uitgebreid aan de orde. In 2013 omschreven we dat als volgt. De rechterlijke macht is de afgelopen jaren steeds meer een professionele en moderne organisatie geworden. In verschillende hoofdstukken in deze bundel is dat duidelijk geworden. De beheers- en bestuursstructuur van zowel de zittende magistratuur als het OM is fundamenteel veranderd en verbeterd. De herziening van de gerechtelijke kaart moet daar verder aan bijdragen. Beheer en beleid is op een meer zinvolle wijze van elkaar gescheiden. Er wordt geprobeerd middels integraal management het bestuur en beheer van de gerechten en het OM te realiseren. Beheerstaken worden uitgevoerd door experts en niet zonder meer door rechters of officieren van justitie. Kwaliteitszorgsystemen worden ingevoerd en daadwerkelijk uitgevoerd. De transparantie van de rechterlijke macht als organisatie wordt steeds groter. ICT is een onmisbaar onderdeel geworden van de rechtspraak, zowel in de ondersteunende zin als in voorlichtende zin. Experts van buiten (onder andere in de forensische expertise) spelen steeds meer een rol in de rechtspraak. Uniformering en standaardisering van zaken die daarvoor in aanmerking komen, vindt steeds vaker plaats. Er zijn jaarplannen en jaarverslagen op de verschillende niveaus bij de gerechten en het OM. Er zijn duidelijke en kwantitatieve doelstellingen geformuleerd over productie en kwaliteit. De fysieke en logistieke infrastructuur van de rechtspraak is verbeterd. Management en beheer zijn geen achtergestelde onderwerpen ten opzichte van de inhoud. Mede naar aanleiding van enkele incidenten worden structuren vormgegeven om te leren van deze incidenten. In beide organisaties doen zich steeds weer intensieve reorganisaties voor met als doel te komen

tot een steeds betere en professionelere organisatie. Bij deze reorganisaties wordt en is veel gevraagd van alle medewerkers. Hoewel velen binnen de organisatie nog wel bezwaar hebben tegen deze organisatorische ontwikkelingen, waren ze onvermijdelijk. De voordelen van de ontwikkeling naar een professionele en moderne organisatie van de rechterlijke macht zijn evident. Op deze manier kan gerealiseerd worden dat een zo effectief en efficiënt mogelijke rechtspraak plaatsvindt, waarbij rechtseenheid maximaal gewaarborgd kan worden. Dat noodzaakt tot een zekere mate van bureaucratisering van de rechtspraak op alle niveaus. Dat is op zich geen probleem, aangezien voor elke organisatie een zekere mate van bureaucratisering noodzakelijk is. De kunst is om te komen tot een goed evenwicht tussen de eigen rol en taak van alle betrokkenen binnen en bij de rechtspraak en het belang van eenvormigheid en een professionele organisatie. De ervaring van andere grote organisaties in het openbaar bestuur leert dat het gevaar van 'over-bureaucratisering' steeds op de loer ligt. In dat geval zou aan de eigen kwaliteiten, creativiteit en inventiviteit van de leden van de rechterlijke macht en hun ondersteuning te weinig recht worden gedaan.

Deze ontwikkeling naar een meer professionele organisatie van de rechterlijke macht is inderdaad na 2013 intensief verdergegaan. Verschillende beoordelingscommissies oordelen ook positief over de verdere organisatorische ontwikkeling van de verschillende onderdelen van de rechterlijke macht. Zeker binnen de zittende magistratuur heeft dat wel tot de nodige discussie en beschaafde opstand geleid. Daar werden verdergaande vormen van samenwerking binnen de gerechten (inclusief moeizame bezuinigingen en een mislukt grootschalig ICT-project) toch gezien als een inbreuk op de rechterlijke onafhankelijkheid. Dat leidde hier en daar tot debat en discussie dat natuurlijk in goed overleg is opgelost. Neemt niet weg dat de eigen ruimte die de professionals binnen de rechterlijke macht krijgen voldoende moet zijn om alle betrokkenen het gevoel te geven dat zij in onafhankelijkheid tot beslissingen kunnen komen. Dat geldt niet alleen voor rechters maar ook voor officieren van justitie en ondersteuning. Dat geldt eigenlijk voor elke organisatie waarbij degene die professioneel inhoudelijk de organisatie dragen zo veel mogelijk ruimte moeten krijgen dat zelfstandig te doen. Vanzelfsprekend binnen kaders die noodzakelijk zijn voor de organisatie als geheel, maar die kaders moeten niet als te knellend worden ervaren. Uiteindelijk zijn de professionals het hart van de organisatie en niet de besturen. Tineke en ik weten dat dit niet alleen geldt binnen de rechterlijke macht, maar dat dat tevens van groot belang is binnen een universiteit.

6 ETHIEK, INTEGRITEIT EN SYMBOLEN ALS WAARDEN VOOR DE RECHTSPRAAK

De laatste stelling die ik in dit Liber wil bespreken, is de rol van ethiek, integriteit en symbolen voor de rechtspraak. In 2013 schreven Tineke en ik daar het volgende over. In deze laatste beschouwing van deze bundel is meerdere malen aan de orde gekomen dat het

vertrouwen van de burgers in de rechtspraak van cruciaal belang is. Daarvoor moeten maatregelen en voorzieningen in structurele zin vormgegeven worden, zoals een duidelijke organisatie, heldere regels en goede afspraken. Maar minstens zo wezenlijk voor het vertrouwen in de rechterlijke macht zijn de culturele elementen van de rechtspraak. Daarbij gaat het dan ook om een eigen beroepsethiek voor rechters, zoals Loth in zijn hoofdstuk expliciet maakt met als kernbegrippen: integriteit, onafhankelijke positie, onpartijdige oordeelsvorming, competenties en gedrag, efficiency, management en organisatie. Hol geeft in zijn hoofdstuk de waarde van symbolen en rituelen in de rechtspraak aan. Zonder deze symbolen en rituelen kan de rechtspraak niet de functies vervullen die zij wil vervullen. In veel discussies en debatten over de rechterlijke macht concentreren betrokkenen (zowel binnen de rechterlijke macht als binnen de wetenschap) zich op de structurele aspecten en organisatorische onderdelen van de rechterlijke macht. Aan het eind van deze bundel gekomen, willen wij net als genoemde auteurs een lans breken voor meer aandacht voor de verschillende culturele aspecten van de rechtspraak en de rechterlijke macht. Natuurlijk zijn structuur en organisatie van de rechterlijke macht van groot belang, maar het feitelijk functioneren van de rechterlijke macht wordt toch vooral bepaald door culturele elementen. Dat betekent dat bij de verdere discussie en debat over de organisatie en het functioneren van de rechterlijke macht meer en explicieter aandacht moet zijn voor de waarde (en natuurlijk ook beperkingen) van deze culturele elementen.

Integriteit en ethiek heeft vooral het OM de laatste jaren ruim beziggehouden. Alle ontwikkelingen rond affaires tussen topleden van het OM hebben het beeld van de organisatie en het functioneren van het OM sterk bepaald. Tineke heeft in de Commissie Fokkens die hiernaar uitgebreid onderzoek deed, een belangrijke rol gespeeld. Integriteit en ethiek, zeker met betrekking tot persoonlijke relaties, zijn cruciaal en randvoorwaardelijk voor het goed functioneren van een organisatie en zeker voor een organisatie als het OM. Als instituut van de staat dat burgers kan vervolgen, is het van groot belang dat dergelijke integriteitsschendingen zich niet voordoen en als zij zich voordoen er direct en adequaat gehandeld wordt. De commissie Fokkens heeft een ruime en goede verzameling aanbevelingen gedaan die hopelijk de komende jaren consequent worden uitgevoerd. Want alleen met de opvolging van deze aanbevelingen kan het geschonden vertrouwen in de organisatie van het OM worden hersteld. Integer en ethisch handelen is voor het OM van groot belang, zeker omdat het OM dat ook van burgers verlangt.

7 AFSLUITING

In 2013 sloten Tineke en ik ons hoofdstuk en handboek als volgt af. De staat van de rechterlijke macht is van wezenlijk belang voor de kwaliteit van de democratische rechtstaat. In deze bundel hebben vele auteurs een beeld gegeven van de staat van de rechterlijke

macht. Voor het functioneren van de democratische rechtstaat is het van belang dat de rechterlijke macht in ontwikkeling en verandering blijft. Dat is ook in 2020 nog steeds het geval. Ik hoop en verwacht dat Tineke ook in de komende jaren haar bijdrage daaraan wil leveren. Maar vooral dank ik haar zeer voor alle mooie samenwerking en goede vriendschap. Ik hoop dat we elkaar nog veel zullen zien en spreken.